

Το Πανεπιστήμιο την εποχή της Μετα-Αλήθειας.

Συμβολή στην έρευνα με αφητηρία το βιβλίο του Π. Κυπριανού: Η μαγεία του Πτυχίου.

Γεωργία Γούγα - Ιωάννης Καμαριανός
Διδάκτορας - Πανεπιστήμιο Πατρών

Abstract

The aim of this paper is to provide a space to consider the recent research on post truth communication, especially related to research in Higher Education. More concretely, the study focuses on the work of P. Kiprianos on the perception of degrees throughout Greek history and the role of graduates in the making of modern Greece. Under this framework we concentrate on the 'elective affinity' between public post-truth narrations and post modernity, as a consequence of the breakdown of the twentieth century mass media order and the consolidation of disaggregated mediated spheres.

According to the theoretical frameworks of Max Weber and Jurgen Habermas the upsurge of post-truth argumentation represented by Social Media can only be overcome by the collective effort to produce agreed-upon facts and reach consensus on the correspondence between assertions and reality.

In conclusion, the fundamental position of this study is that the shift towards the post-truth public sphere ultimately concerns the political definition of the social subject itself and the democratic composition of its action. In this context, trust and truth become constitutive reasons for action that is implied by the social biopolitics as a process of normalizing the phenomenon of social exclusion (Neets) and not as a process of withdrawing it. Under this assumption, placing the University at the core of action for (lifelong?) growth and social cohesion, implies an answer to the social and, by extension, to the political importance of the University in the public sphere.

Keywords

Citizenship, higher education, post-truth democracy, trust, communicative action.

Περίληψη

Είναι κοινός προβληματισμός της διεθνούς βιβλιογραφίας πως στο πέρασμα από την μαζική επικοινωνία στην εξατομικευμένη κουλτούρα της ρευστότητας των social media, οι συλλήψεις της αλήθειας και της αντικειμενικότητας κατασκευάζονται υπό το πρίσμα των υποκειμενικών αφηγήσεων. Στην κυριαρχία των υποκειμενικών αφηγήσεων η διαδικασία της ρήξης με το γραμμικό, θα προσδιορίσει ως κυρίαρχο νοηματοδοτικό στοιχείο της μετανεωτερικής επικοινωνιακής κατάστασης μια ειδικότερη πτυχή δηλαδή τη ρήξη με την αξιακή σαφήνεια, νοηματοδοτώντας την εποχή ως εποχή της 'μετά-αλήθειας'. Το πεδίο της εκπαίδευσης και ιδιαίτερα το επίπεδο της ανώτατης εκπαίδευσης είναι ένα προνομιακό πεδίο σύλληψης και ανάλυσης του φαινομένου.

Η υπέρβαση της παραπάνω πρόκλησης γίνεται εφικτή υπό την προϋπόθεση της επικοινωνιακής δράσης όπου η επιδίωξη της εμπιστοσύνης ως θεμέλιο της κοινωνικής σημασίας του πανεπιστημίου στην εποχή της μετα-αλήθειας, καθιστά ουσιαστική την παρέμβαση των μελετητών της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας. Οι τελευταίοι προτείνουν ως ανάχωμα στην αληθοφάνεια και τα fake news, το επιχείρημα που εισάγεται στη δημόσια σφαίρα με αυστηρό κριτήριο την επίκληση γεγονότων, τη χρήση δεδομένων και την επιστημονική παρουσίαση και ανάλυση τεκμηρίων. Υπό αυτό το πρίσμα η μελέτη του Π. Κοπριανού αποτελεί σημαντικό εφαλτήριο προβληματισμού και ανάλυσης συζήτησης όπου η τεκμηρίωση και εκλογίκευση καταδεικνύουν πως συγκριμένες ρυθμίσεις νομιμοποιούνται στο κοινωνικό ως 'επιθυμητές αλήθειες' και τελικά αποτελούν κανονιστικά πλαίσια σε περιβάλλον διακινδύνευσης, ενώ οδηγούν τις υποκειμενικές, εργαλειακές μικρο-αφηγήσεις σε ρήξη με το παρελθόν. Τελικά ο σχετικός προβληματισμός αφορά στην κοινωνική συνοχή των δυτικών κοινωνιών και ιδιαίτερα την κρίση του δημοκρατικού χαρακτήρα τους.

Λέξεις-κλειδιά: Πολιτειότητα, ανώτατη εκπαίδευση, δημοκρατία της μετά-αλήθειας, εμπιστοσύνη, επικοινωνιακή δράση.

1. Αλήθεια ή ψέμα; από τη μαζική επικοινωνία στη ρευστότητα των social media.

Στη διεθνή βιβλιογραφία είναι κοινός τόπος η αντίληψη σύμφωνα με την οποία το πέρασμα από την μαζική επικοινωνία στην εξατομικευμένη κουλτούρα της ρευστότητας των social media, οι συλλήψεις της αλήθειας και της αντικειμενικότητας κατασκευάζονται υπό το πρίσμα των υποκειμενικών αφηγήσεων.

Η μετανεωτερική επικοινωνιακή κατάσταση είτε αυτή είναι εξατομικευμένη είτε θεσμική, απασχολεί τους ειδικούς από διάφορα πεδία όπως κοινωνικούς και πολιτικούς επιστήμονες, αλλά και πολιτικούς ή δημοσιογράφους. Η σημαντικότερη κοινή προβληματική είναι αυτή που αφορά στη νοηματοδότηση των σύγχρονων επικοινωνιακών καταστάσεων και διαδικασιών. Αυτή ακριβώς η σημασία προκύπτει από τις επιπτώσεις του φαινομένου στην κοινωνική συνοχή των δυτικών κοινωνιών και ιδιαίτερα της κρίσης του δημοκρατικού χαρακτήρα τους.

Πιο συγκεκριμένα, ο Ralph Keyes (2004) ανιχνεύοντας στην κυριαρχία των υποκειμενικών αφηγήσεων τη διαδικασία της ρήξης με το γραμμικό, θα προσδιορίσει ως κυρίαρχο νοηματοδοτικό στοιχείο της μετανεωτερικής επικοινωνιακής κατάστασης μια ειδικότερη πτυχή της ρήξης, την ρήξη με την αξιακή σαφήνεια¹.

¹ Το 2016 το Oxford Dictionaries ανακήρυξε τον όρο μετα-αλήθεια (Post-Truth) λέξη του έτους, καθώς το 2015 η χρήση του όρου είχε σύμφωνα με τους επιμελητές αυξηθεί κατά 2.000%. Συγκεκριμένα σύμφωνα με το Oxford ο όρος αποδίδεται στον Steve Tesich, σε άρθρο του στο *The Nation*. Είναι χαρακτηριστική η φράση του Tesich σύμφωνα με την οποία «... as a free people, have freely decided that we want to live in some post-truth world'. Η επιλογή δεν αφορά κατά την άποψή μας αν η αλήθεια ή το ψέμα είναι εφικτά αλλά την επιλογή της μετανεωτερικής αφήγησης της 'μετά αλήθειας' και της σύνδεσής της με την σύλληψη της ελευθερίας της επιλογής του υποκειμένου με την οποία η αλήθεια δεν συνδέεται κατ' ανάγκη. Retrieved: www.oxforddictionaries.com/press/news/2016/12/11/WOTY-16, την 12/11/2017. Ακόμα δεξ: Keyes R. (2004). *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*. N.Y.: St. Martin's Press.

Πιο συγκριμένα ο Keyes θεωρεί τόσο σημαντική τη ρήξη με την αξιακή σαφήνεια για τη νοηματοδότηση των σύγχρονων επικοινωνιακών καταστάσεων και διαδικασιών ώστε να χαρακτηρίσει την εποχή μας ως ‘εποχή της μετά-αλήθειας’. Στο επικοινωνιακό πλαίσιο της μετα-αλήθειας η ρήξη με την αξιακή σαφήνεια θα επιτρέψει την ανάδυση της ασαφούς-γκρίζας περιοχής που εκτείνεται από το πεδίο της αλήθειας ως το ψέμα.

2. Το μεταβαλλόμενο πεδίο της ‘μετα -αλήθειας’

Η επιλογή του επιχειρήματος στο γκρίζο και μεταβαλλόμενο πεδίο της ‘μετα-αλήθειας’ δεν επιδιώκει να εξαπατήσει: απλά η επίτευξη της αλήθειας ή του ψέματος είναι «προσωρινά μη διαθέσιμη» από το ίδιο το πεδίο ή την κουλτούρα ρευστότητας του επικοινωνιακού εργαλείου. Έτσι κατά τον Keyes ‘επιλέγουμε το βολικό’ αντί του αληθινού (Keyes R. 2004 :10). Η σύλληψη αυτή μετατοπίζει την ανάλυση από την επικοινωνιακή σημασία του αληθινού και ψευδούς στον προσδιορισμό της ασαφούς-γκρίζας περιοχής που εκτείνεται από το πεδίο της αλήθειας ως το ψέμα ως περιοχή του αληθοφανούς. Με τον όρο “αληθοφανές” (truthiness) ο Stephen Colbert το 2005 επιχειρεί να προσδιορίσει την ποιότητα επιχειρημάτων που δεν παράγονται από εκλογικευμένες διαδικασίες, αλλά νομιμοποιούνται από την ‘αίσθηση’ του ομιλητή πως “αυτό είναι το σωστό”².

2 Παραδειγματικά οι όροι που χρησιμοποιούνται από την πλευρά του ομιλητή είναι“from the gut” ή “ it feels right”. Χαρακτηριστικά, η συγκεκριμένη νομιμοποίηση στη βάση όχι του Λόγου, της εκλογικευμένης επιχειρηματολογίας, της εξέτασης των δεδομένων και των τεκμηρίων, αλλά στη βάση της θέλησης και της εξουσίας είχαν χρησιμοποιηθεί από τον Αμερικανό πρόεδρο Ronald Reagan κατά τη δεκαετία του 1980 : “My heart and my best intentions still tell me that’s true, but the facts and evidence tell me it is not.” Rhodri Davies (2017). *Truth Decay: Philanthropy and the battle against misinformation and ‘fake news’*. Ανακτήθηκε από <https://givingthought.org/2017/01/30/truth-decay-philanthropy-and-the-battle-against-misinformation-and-fake-news>, την 14/11/2017. Πιο συγκεκριμένα ο Αμερικανός πρόεδρος στο πλαίσιο της ομιλίας του που απηύθυνε στο αμερικανικό λαό στις 4 Μαρτίου 1987 σχετικά με το σκάνδαλο Iran-Contras, ανέφερε τα παρακάτω: “few months ago I told the American people I did not trade arms for hostages. My heart and my best intentions still tell me that’s true, but the facts and the evidence tell me it is not. As the Tower board reported, what began as a strategic opening to Iran deteriorated, in its implementation, into trading arms for hostages. This runs counter to my own beliefs, to administration policy, and to the original strategy we had in mind.” “*Speech about Iran Contra*”. PBS. March 4, 1987. Ανακτήθηκε στις 2/11/2017. Ακόμη δες το σχετικό εικονικό κείμενο: [Ronald Reagan Expresses Regret over the Iran Contra Scandal](https://www.youtube.com/watch?v=2Pa4_NBIYK8) από : https://www.youtube.com/watch?v=2Pa4_NBIYK8. Ανακτήθηκε στις 2/11/2017.

Καθώς η επικοινωνία εξατομικεύθηκε με τα ψηφιακά εργαλεία σε peer to peer διαδικασίες, η διαδικασία της νομιμοποίησης του επιχειρήματος αποτελεί σημαντικό διακύβευμα.

Υπό το πρίσμα αυτό, οι μετανεωτερικές αφηγήσεις ντετερμινιστικά συλλαμβάνονται και κατασκευάζονται σχετικοποιημένες και αδύναμες, αφού κατά κανόνα δεν διαθέτουν το καθοδηγητικό ζητούμενο της επαληθευσιμότητας. Έτσι το επιχείρημα καθίσταται αφήγημα χωρίς αξιώσεις επιβεβαίωσης ή διάψευσης, αλλά με αξιώσεις πιθανής (συνήθως άμεσης και αποκομμένης από το συνολικότερο κοινωνικά σημαντικό) αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας.

Οι μελετητές του φαινομένου προβληματίζονται όχι μόνο για τις επιπτώσεις στην ποιότητα της επικοινωνίας στη δημόσια σφαίρα, αλλά για την ίδια την κοινωνική πρόοδο και συνοχή. Έτσι αναλυτές όπως ο Rhodri Davies (Charities Aid Foundation)³ προτείνουν ως ανάχωμα στην αληθοφάνεια, τη δόμηση της επιχειρηματολογίας που εισάγεται στη δημόσια σφαίρα με αυστηρά κριτήρια όπως την επίκληση γεγονότων, τη χρήση δεδομένων και την παρουσίαση και ανάλυση τεκμηρίων. Υπό αυτό το πρίσμα, το πεδίο της εκπαίδευσης αναδύεται ως ιδιαίτερα σημαντικό για την καλλιέργεια την παραγωγή και την εισαγωγή στη δημόσια σφαίρα ανάλογων τεκμηριωμένων πρακτικών.

Όμως και στο πεδίο της εκπαίδευσης, ως μέρος του κοινωνικού, η ρήξη με την αξιακή σαφήνεια είναι μέρος της εκπαιδευτικής καθημερινότητας. Είναι χαρακτηριστικό το βιωματικά ασαφές και πρακτικά ατεκμηρίωτο αφήγημα για την εκπαιδευτική διαδικασία, των υποκειμένων που ανήκουν στην κοινωνική ομάδα των νέων ανθρώπων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης (Neets)⁴.

3 Rhodri Davies (2017). *Truth Decay: Philanthropy and the battle against misinformation and 'fake news'*. Ανακτήθηκε από <https://givingthought.org/2017/01/30/truth-decay-philanthropy-and-the-battle-against-misinformation-and-fake-news>, την 14/11/2017.

4 Κονιόρδος Σ., Γ. Καμαριανός, Κ. Τσιούμης, Α. Χριστοδούλου, Π. Πανδής & Χ. Ζάγκος (2016). *Οι Neets στην Ελλάδα: Κοινωνικά χαρακτηριστικά, εκπαίδευση και προφίλ δεξιοτήτων*. Στο Ν. Παπαδάκης Ν., Κυρίδης Α. & Φωτόπουλος Ν. (2016). (Επιμέλεια). *Νέα Γενιά και Neets στην Ελλάδα της Κρίσης. Οι επείγουσες διαστάσεις του προβλήματος*. Αθήνα: Σιδέρης, σσ. 109 – 138.

Το ΚΑΝΕΠ της ΓΣΕΕ και το ΚΕΑΔΙΚ του Πανεπιστημίου Κρήτης σε συνεργασία με τη GPO και το ΙΗΔΛ διεξήγαγαν για πρώτη φορά σε ευρωπαϊκό επίπεδο μια έρευνα βάσης (πρωτογενής έρευνα) σε εθνική κλίμακα με στόχο την ανίχνευση, χαρτογράφηση και αποτύπωση του φαινομένου των NEETS στη χώρα μας, Ακόμα δες: <http://www.kanep-gsee.gr/content/neets-mia-nea-eypathis-koinonika-omada-mia-hameni-genia-ereyna-varometro-aponton-oi-neets#sthash.UvKfZoMD.dpuf>.

Σύμφωνα με τη μελέτη των *N. Παπαδάκη, Α. Κυρίδη & Ν. Φωτόπουλου (2016)* με τίτλο: *Νέα Γενιά και Neets στην Ελλάδα της Κρίσης*, περίπου 17% των νέων στην Ελλάδα είναι εκτός εργασίας και εκπαίδευσης. Η χώρα μας, κατά τη διάρκεια/και εξαιτίας της χρηματοοικονομικής κρίσης είναι στις πρώτες θέσεις ανάμεσα στις χώρες της Ε. Ε. ως προς τους NEETS.

Ακόμη, θα πρέπει να συνυπολογίσουμε πως σύμφωνα με τη μελέτη και οι νέοι με χαμηλό ή μεσαίο μορφωτικό επίπεδο διατρέχουν υψηλό κίνδυνο να περιέλθουν σε ανάλογη εξαίρεση από την εργασία και την εκπαίδευση. Συνολικά λοιπόν, ένα μεγάλο μέρος των νέων στην Ελλάδα και συνολικά στην Ε. Ε. εμφανίζονται με χαμηλές προσδοκίες και εξαιρετικά δύσπιστοι απέναντι στο κοινωνικό κράτος και στον σημαντικό πυλώνα του, την εκπαίδευση. Σύμφωνα με τη μελέτη οι νέοι αυτοί θεωρούν βασικό αίτιο της πορείας τους τη μη αποτελεσματικότητα του κοινωνικού κράτους και την αδυναμία ή και παθολογία της δομής: εκπαίδευση – κατάρτιση – απασχόληση. Χαρακτηριστική και σημαντική για τη μελέτη μας είναι η δυσπιστία και η απόρριψη που οι νέοι αυτοί προβάλλουν με τις αφηγήσεις τους στη δημόσια σφαίρα. Στη συνέχεια θα παραθέσουμε μια σειρά ενδεικτικών τοποθετήσεων σε σχετικά ερωτήματα που τέθηκαν στη μελέτη.

Για παράδειγμα στο ερώτημα “Πώς αξιολογείτε το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα;” η τοποθέτηση ήταν: «Ανεπαρκές, σχετικά μη διαδραστικό, χωρίς δυνατότητες στην ανάπτυξη των κλίσεων κάθε ατόμου. Δεν συνδέεται με τη μετέπειτα πορεία του εκπαιδευόμενου και δεν είναι προσιτό για την προσέγγιση των υψηλών βαθμίδων σε οικονομικό επίπεδο”.

Ενώ η εκπαιδευτική δομή θεωρείται φιλική και χρήσιμη από πολλούς ερωτώμενους, η εννοιολόγηση σε συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι μάλλον εχθρική έως ‘*μαθητοκτόνα*’. Έτσι στο ερώτημα: Θα ξανα-γυρίζατε στην εκπαίδευση; Ο ερωτώμενος απαντά: «*θα ξαναγυρνούσα με την προϋπόθεση ότι θα υπήρχε ένα λιγότερο ‘μαθητοκτόνο’ σύστημαεισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση*».

Επιχειρώντας να ανιχνεύσουμε ένα από τους κεντρικούς άξονες των αφηγήσεων θα παρατηρούσαμε πως σύμφωνα με όσα καταγράφηκαν στις συνεντεύξεις, τόσο η αδυναμία της δημόσιας δομής να καλύψει τις ανάγκες των υπολοίπων μαθητών ακόμη και να ‘περάσουν’ την τάξη, όσο και η τελική αδυναμία του δημόσιου μηχανισμού να ικανοποιήσει τις ανάγκες της εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, κατά τους ερωτώμενους καλύπτεται από μια δομή της Αγοράς: τα φροντιστήρια. “*Θεωρώ ότι δε*

θα έπρεπε να υπάρχουν αν οι εκπαιδευτικοί έκαναν επαρκώς τη δουλειά τους αλλά είναι ένας τρόπος απορρόφησης τόσων άνεργων εκπαιδευτικών”.

Η βασική αρχή παράγεται από την κυριαρχία του Λόγου της Αγοράς στη δημόσια σφαίρα, αφού η σύλληψη και του θεσμού αλλά και της εκπαιδευτικής διαδικασίας συνδέεται άμεσα με την οικονομική δύναμη του υποκειμένου, που από τη θέση του πελάτη πια, καλείται να χαράξει την υποκειμενική του διαδρομή: «...Ότι είναι λογικό από τη στιγμή που δίνεις λεφτά, να σε προσέξουν. Και ναι, έτσι μεγαλώσαμε. Τουλάχιστον η γενιά μου. Δηλαδή από μικρή με θυμάμαι να πηγαίνω αγγλικά, φροντιστήριο. Μετά στο Γυμνάσιο: μαθηματικά, αρχαία... ό,τι μαθήματα είναι ειδικότητας. Το θέμα είναι ότι δεν πρέπει να υπάρχει καθόλου αυτό γιατί υποτίθεται υπάρχει ένα σχολείο, αυτή είναι η άποψή μου... Στο σχολείο δε δίνουνε και οι νέοι την απαραίτητη προσοχή... και οι καθηγητές... είναι αυτό με την παπαγαλία... το σύστημα από μόνο του, έτσι όπως είναι. Στα φροντιστήρια είναι λιγότερα άτομα. Από τη στιγμή που αμείβεται ο καθηγητής από το κάθε παιδί... είναι ιδιωτικό. Πληρώνεις. Ό,τι πληρώνεις παίρνεις».

Έτσι, ο Λόγος της Αγοράς φαίνεται να είναι το κυρίαρχο νοσηματοδοτικό στοιχείο των τοποθετήσεων των υποκειμένων για την εκπαιδευτική διαδικασία. Απόλυτα ενδεικτικές εξατομικευμένες δράσεις και αφηγήσεις χωρίς αξιώσεις επιβεβαίωσης ή διάψευσης, αλλά με αξιώσεις πιθανής (συνήθως άμεσης και αποκομμένης από το συνολικότερο κοινωνικά σημαντικό και ωφέλιμο) εξατομικευμένης αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας.

Ποιος λοιπόν υπό αυτό το πρίσμα μπορεί να είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης και ιδιαίτερα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και του Πανεπιστημίου;

Για τους Μάρκο Μπάρδα και τον Σήφη Σουρούδη τους *Πτυχιούχους* του Χρήστου Βακαλόπουλου (1984)⁵ οι οποίοι εξετάζονται στην Οικονομετρία το τελευταίο τους μάθημα, η επιτυχία στην εξέταση του μαθήματος θα τους επιτρέψει να λάβουν το πολυπόθητο πτυχίο τους. Η ρήξη με γραμμικότητα και η αξιακή ασάφεια δεν αφορά ούτε τους ίδιους ούτε τη γενιά τους.

Η ανάγνωση των πτυχιούχων του Βακαλόπουλου δεν αποκαλύπτει μόνο της πτυχές της ζωής των ηρώων, αλλά κυρίως την επικοινωνιακή ποιότητα της εποχής, υποκειμενική και θεσμική.

Ήδη από τη δεκαετία του 1950 και η ελληνική ανώτατη εκπαίδευση έχει διαφοροποιηθεί ποιοτικά και ποσοτικά. Η μαζικός της χαρακτήρας και η σημασία της

⁵ Βακαλόπουλος Χρ. (1984). *Οι Πτυχιούχοι*. Αθήνα: Ερατώ.

για την κοινωνική κινητικότητα και την κοινωνική συγκρότηση είναι πια το κυρίαρχο ειδοποιό χαρακτηριστικό του θεσμού. Καθώς μεταπολεμικά το Ευρωπαϊκό κοινωνικό κράτος συγκροτείται, μαζί του ανασυγκροτούνται και οι ευρωπαϊκές κοινωνίες και τα εκπαιδευτικά τους συστήματα, με το ελληνικό πανεπιστήμιο να αποτελεί την αφετηρία ιδιαίτερων δυνατοτήτων ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας και τους νέους φοιτητές να τοποθετούνται με εμπιστοσύνη στις δυνατότητες που τους παρουσιάζονται.

Αυτή ακριβώς η σύλληψη της συγκρότησης μέσα από την επισήμανση, την ανάλυση και την ερμηνεία του φαινομένου της μετεξέλιξης του χώρου της Ανώτατης Εκπαίδευσης, αποτελεί το επίκεντρο της μελέτης του Παντελή Κυπριανού: *Η Μαγεία του Πτυχίου*.

Καθώς στο αμφιθέατρο του Βακαλόπουλου οι βοηθοί μοίραζαν τα θέματα ο ήρωας αναρωτιέται: *Τι είναι το Πανεπιστήμιο; Είναι κάτι που σε ξεπερνάει ή τελικά είναι ένα μπλέξιμο για το οποίο και εσύ ευθύνεσαι;* θα αναρωτηθεί λίγες ώρες πριν μετασηματιστεί σε πτυχιούχο κάνοντας χρήση της *μαγείας του πτυχίου*.

Με επίκεντρο τη μαγεία του πτυχίου και με εργαλείο την απομάγευση της γνώσης και τον αυξανόμενο στις μέρες μας προβληματισμό για την αποδοτικότητα-αποτελεσματικότητα της της φοίτησης, ο Κυπριανός θα επιχειρήσει μια διεισδυτική ανάλυση της ελληνικής θεσμικής παγίωσης σε επίπεδο ταυτότητας υπό των πρίσμα των ελληνικών, ευρωπαϊκών και παγκόσμιων εξελίξεων στο χώρο της Ανώτατης Εκπαίδευσης.

Ταυτόχρονα ο μελετητής θα κατορθώσει να μας οδηγήσει με καθαρότητα μέσα από τις 260 σελίδες του βιβλίου του να προβληματιστούμε σε ζητήματα σημαντικού εύρους και αξίας: από την κοινωνική σημασία της γνώσης ως τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της σύγχρονης συγκρότησης των δυτικών κοινωνιών, αλλά και της σύγχρονης ελληνικής κοινωνικής συγκρότησης.

Στη συζήτηση για την εποχή της μετα-αλήθειας η μελέτη συμβάλλει σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης των αναδυόμενων αποκομμένων αφηγήσεων μετανεωτερικού τύπου για το Πανεπιστήμιο, τους φοιτητές και όχι μόνο. Η απομάγευση απασχολεί τον Κυπριανό καθώς η στόχευσή του αφορά στην αντιμετώπιση των κάθε λογής ολοκληρωτισμών και φοντεμενταλισμών αλλά και της ανορθολογικότητας θεσμικής, κοινωνικής και τελικά εθνικής. Ο ίδιος ο συγγραφέας από το πρόλογο του βιβλίου του τοποθετεί και αναδεικνύει με βεμπεριανό τρόπο τα όρια και τις αδυναμίες κάθε ανάλογης μελέτης, καθώς όπως γράφει στις πρώτες σελίδες της εισαγωγής του (σ.13), *«κάθε εγχείρημα*

κατανόησης, ερμηνείας και εξήγησης μετέχει στην κατασκευή του κοινωνικού κόσμου ...για το λόγο αυτό το αφήγημα δεν είναι άμοιρο συνεπειών». Ο Κυπριανός και στην μελέτη του αυτή τηρεί όσα μεθοδολογικά είχε ορίσει στο έργο του: *Δημόσιο Ενδιαφέρον και Κοινωνική Αξία της Πολιτικής* (1987)⁶. Έτσι, για τη ικανοποίηση των αναγκών της έρευνας της μελέτης του επιχειρεί με συνέπεια την υιοθέτηση διαδικασιών που ο G. Bachelar αποκάλεσε κατάκτηση και κατασκευή του αντικειμένου (Κυπριανός, σ. 12). Για να το επιτύχει αυτό ο μελετητής θα χρησιμοποιήσει το θεωρητικό πλαίσιο και τα μεθολογικά εργαλεία του Γερμανού διανοητή Max Weber. Η σκέψη και τα θεωρητικά εργαλεία του Max Weber μας βοηθούν να συλλάβουμε από τη μία τα σύγχρονα ερωτήματα για την σημασία της εκλογίκευσης όσο και για την κοινωνική και πολιτική σημασία του ρόλου του εκπαιδευτικού θεσμού και ειδικότερα του Πανεπιστημίου.

Πιο συγκεκριμένα τόσο η *Απομάγευση-Εκλογίκευση* όσο και η *Δράση* αποτελούν πολύτιμα εργαλεία της μελέτης του Κυπριανού για το Πανεπιστήμιο, αλλά και χρήσιμες αφετηρίες για την κατανόηση σημασίας του στην εποχή της μετα-αλήθειας.

Ανιχνεύοντας τις επιπτώσεις του ζητήματος ο Κυπριανός θα γράψει: “Η απομάγευση στοίχειωσε στις κοινωνίες μας και επανέρχεται διαρκώς στο προσκήνιο κάθε φορά που αναδύονται καθεστάτα ολοκληρωτικά, φονταμενταλισμοί, κύματα ανορθολογικότητας, ανεξέλεγκτα πάθη. Ο ίδιος στη μελέτη αυτή θα μείνει προσηλωμένος στην αποδόμηση των δοξασιών ή της ‘βολικής αλήθειας’ που αναπτύχθηκαν γύρω από το ελληνικό Πανεπιστήμιο και το πανεπιστημιακό πτυχίο, αλλά και την εκάστοτε εικόνα της κοινωνίας για τους πτυχιούχους Έτσι η μελέτη θα επικεντρωθεί να απαντήσει σε θέσεις που κυριάρχησαν ή κυριαρχούν στη δημόσια σφαίρα όπως “οι Έλληνες αγαπάνε τα γράμματα”, “οι αιώνιοι φοιτητές ήταν πάντα πολλοί στην Ελλάδα”, ή πως “η απόκτηση του πτυχίου είναι δηλωτική της προσωπικής αξίας” (σελ. 14-15).

Για τη διατύπωση των θέσεων στα θέματα αυτά ο συγγραφέας εστιάζει στη συγκρότηση και λειτουργία του πεδίου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, τους φοιτητές και τους αποφοίτους εντός και εκτός συνόρων, τις κοινωνικές καταβολές και τις τροχιές τους. Ακόμη επιλέγει μια συγκριτική ευρωπαϊκή προοπτική παρουσίασης και ανάλυσης στα δρώμενα με χώρες όπως Γαλλία, Γερμανία, Μ. Βρετανία και ΗΠΑ (σ.17).

⁶ Κυπριανός Π. (1987). *Δημόσιο Ενδιαφέρον και Κοινωνική Αξία της Πολιτικής*. Αθήνα: Πλέθρον.

Ενδεικτική των θεματικών που κυριαρχούν διαχρονικά και αφορούν στο ελληνικό Πανεπιστήμιο είναι ο αριθμός των “αιώνιων” φοιτητών. «Ιδιαίτερα μετά το 2002 ο αριθμός “των πέρα των κανονικών εξαμήνων εγγεγραμμένων φοιτητών” αναγορεύτηκε σε μείζον θέμα στο δημόσιο λόγο. Η πολεμική έφτασε στο απόγειό της με το νόμο 4009/2011 που αναγόρευσε τη διάρκεια σπουδών σε κεντρικό διακύβευμα και προέβλεπε τη διαγραφή αιώνιων το 2014» (Κυπριανός 2016, σ. 107).

Είναι χαρακτηριστικό πως σύμφωνα με την πρόσφατη μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Νόμου 4009, με αφετηρία επιχειρήματα όπως το παραπάνω για τη διαγραφή των “αιώνιων φοιτητών” σχηματοποιείται ένα πλαίσιο όπου ο φοιτητής καλείται να χαράξει μόνος του στο χώρο αυτό τις διαδρομές του και να αναπτύξει τις στρατηγικές του, σύμφωνα προφανώς με την ικανότητά του ή το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό του κεφάλαιο (Herpet 2011).

Με αφετηρία το συγκεκριμένο θέμα των αιώνιων φοιτητών αναδεικνύεται η σημασία επιστημονικών μελετών όπως του Παντελή Κυπριανού όπου η τεκμηρίωση και εκλογίκευση καταδεικνύουν πως συγκριμένες ρυθμίσεις νομιμοποιούνται στο κοινωνικό ως ‘επιθυμητές αλήθειες’ και τελικά αποτελούν κανονιστικά πλαίσια σε περιβάλλον διακινδύνευσης, ενώ οδηγούν τις υποκειμενικές, εργαλειακές μικρο-αφηγήσεις σε ρήξη με το παρελθόν. Με την εισαγωγή ανάλογων πρακτικών στο κοινωνικό, η γραμμικότητα και το δεδομένο αντικαθίστανται από το ντετερμινισμό της μεταβλητότητας. Διευκολύνεται σημαντικά η διαφοροποίηση, η αβεβαιότητα, η αμφισημία και κυρίως η συνεχής αλλαγή και μεταβολή, τόσο σε υποκειμενικό όσο και σε δομικό επίπεδο. Αυτό που βιώνουμε ως δονήσεις της εποχής της μετα-αλήθειας και της ρήξης με την αξιακή σαφήνεια είναι ακριβώς η αναίρεση του διαρκούς και του γραμμικού και η εδραίωση του εργαλειακού. Η έλλειψη εμπιστοσύνης αναδεικνύει τις παθολογίες της δυτικής νεωτερικότητας σε δύο βασικές για την κοινωνική συνοχή δράσεις: στη μείωση των κοινών νοημάτων και τελικά στη διάβρωση των κοινών δεσμών και της κοινωνικής συνοχής.

Τελικά η εκπαίδευση θεσμικά και ιδιαίτερα η ανώτατη εκπαίδευση φαίνεται να μην αρκούν για τον επικοινωνιακό επαναπροσανατολισμό, καθώς με κοινή μήτρα τις αρχές της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας, εξουσία, διαχείριση και έλεγχος εργαλειοποιούν και την επιστημονική δράση (Γούγα, Καμαριανός 2015).

Διευρύνοντας το συλλογισμό μας ο Κυπριανός στη μελέτη του υποστηρίζει πως η γνώση απέκτησε τη δική της μαγεία και σαν τέτοια λειτούργησε ως μέσο χειραγώγησης

και κοινωνικού ελέγχου. Το πτυχίο με τη δική του μαγεία λειτούργησε ως εμπόδιο στην απομάγευση της ελληνικής κοινωνίας, καθώς μέσω των πτυχίων συγκροτήθηκε μια κρατικοδίαιτη ομάδα πτυχιούχων.

3. Αντί συμπεράσματος: η αλήθεια δεν είναι διαθέσιμη

Με την απομάγευση ο Παντελής Κυπριανός αναλαμβάνει το βάρος της αποδόμησης και επανενοιολόγησης του δημόσιου λόγου για το Πανεπιστήμιο και την πανεπιστημιακή σπουδή. Ένα δημόσιο λόγο που εστιάζει στο αποτέλεσμα κι όχι στη διαδικασία. Στο σκοπό κι όχι στην πράξη. Με το να μετατοπίσει ο Κυπριανός τη συζήτηση από το αποτέλεσμα στη διαδικασία και από την εργαλειακότητα στην κατανόηση της βαθύτερης λειτουργίας της γνώσης, αποκαλύπτει τη γνώση ως διαδικασία ελέγχου του κοινωνικού, όπως προσδιορίζεται με το συμβολικό και το θεσμικό της αποτύπωμα του πτυχίου. Χαρακτηριστικά, η καταφυγή του συγγραφέα στο θεωρητικό σχήμα και ερμηνευτικό πλαίσιο του Max Weber με επίκεντρο την εκλογίκευση, την κατανόηση τελικά και στην ενεργή συμμετοχή του κοινωνικού υποκειμένου στο συγκεκριμένο παραπέμπει στη ίδια του την προσπάθεια να *‘ελέγξουμε τη δόξα μας’*.

Με αφετηρία και προνομιακό πεδίο μελέτης αυτήν ακριβώς την αποδόμηση πτυχών του δημόσιου λόγου για την κοινωνική σημασία του Πανεπιστημίου και της εκπαίδευσης, επιχειρήσαμε καταρχήν να προσδιορίσουμε τα επικοινωνιακά νοηματοδοτικά χαρακτηριστικά της εποχής μας που συνθέτουν και τελικά σημασιοδοτούν τη ρήξη με την αξιακή σαφήνεια ως μέρος του όλου της ρήξης με την γραμμικότητα και το δεδομένο. Η ρευστότητα (liquidity) αποτελεί το μήνυμα αλλά και την ουσία της κοινωνικής δράσης. Το δίλλημα αλήθεια ή ψέμα αντικαταστάθηκε από το *‘η αλήθεια δεν είναι διαθέσιμη’* ή από την *‘επιθυμητή αλήθεια’*.

Ενώ ουσιαστικά από τον μηχανισμό της εκπαίδευσης, ως χώρου με δυνατότητες εκλογίκευσης, αναμέναμε την απάντηση στην εποχή της μετα-αλήθειας, τελικά και εδώ οι υποκειμενικές αφηγήσεις ως *‘βολικές αλήθειες’* ενισχύονται υπό την κανονικότητα του εργαλειακού.

Πιο συγκεκριμένα, η σχέση στο αμφιθέατρο απογυμνώνεται ως θεσμικός λόγος, καθώς αδυνατεί να απαντήσει στα αγωνιώδη πια ερωτήματα των κοινωνιών διακινδύνευσης, παραπέμποντας στο κοινωνικά νομιμοποιημένο μείγμα εργασιακής ασφάλειας και ευελιξίας της αγοράς και σκοπεύοντας να συνδυάσει την αποτελεσματικότητα και την

αποδοτικότητα της αγοράς με την κοινωνική συνοχή⁷. Υπό αυτό το πρίσμα η επικοινωνιακή λογικότητα, αποκτά τη σημασία μιας θεμελιακής διαδικασίας εκπαιδευτικής υφής με εννοιολογικό προσδιορισμό την εμπιστοσύνη.

Τελικά, υπό τον Χαμπερμασιανό θεωρητικό λογισμό ο επιστήμονας ως επόμενο βήμα καλείται να διερευνήσει το ρόλο του εκπαιδευόμενου εκπαιδευτικού στη σύνδεση του κοινωνικού με την επιστήμη. Η παραπάνω πρόκληση γίνεται εφικτή υπό την συνθήκη της επικοινωνιακής δράσης, όπου το επιδιωκόμενο είναι η ‘αμοιβαιότητα’ και τα δικαιώματα των συμμετεχόντων. Στη βάση αυτή είναι δυνατή η επιδίωξη της εμπιστοσύνης ως θεμέλιο της κοινωνικής σημασίας του πανεπιστημίου στην εποχή της μετα-αλήθειας, καθιστώντας τελικά ουσιαστική και την παρότρυνση μελετητών της διεθνούς κοινότητας όπως του Rhodri Davies που προτείνουν ως ανάχωμα στην αληθοφάνεια και στα Fake News, το επιχείρημα που εισάγεται στη δημόσια σφαίρα με αυστηρό κριτήριο την επίκληση γεγονότων, τη χρήση δεδομένων και την επιστημονική παρουσίαση και ανάλυση τεκμηρίων.

Βιβλιογραφία

- Association of University Teachers. (2003). *Survey of members*. London: Association of University Teachers.
- Balias St., Kamarianos I., Kyprianos P. and Stamelos G. (2016). *University Economy and Democracy: transformations and challenges. The case of Greece*. Lambert Academic Publishing.
- Ball, St.. (2008). *The education debate*. London: Policy press.
- Βακαλόπουλος Χρ. (1984). *Οι Πτωχιούχοι*. Αθήνα: Ερατώ.
- Berg L. D. and E. H. Huijbens. (forthcoming) “Producing Anxiety in the Neoliberal University Forthcoming”. *The Canadian Geographer*, pp.1-21.
- Γούγα Γ. και Ι. Καμαριανός. (2006). «Διαχείριση και εκπαίδευση: Εκπαιδευτικές πρακτικές και γραφειοκρατική λογική». *Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών* 11: 159-184.

⁷ Για περισσότερα δεξ: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2007). Giroux, H. (2002). Neoliberalism, Corporate Culture, and the Promise of Higher Education: The University as a Democratic Public Sphere. *Harvard Educational Review*. 72, (4): 425-464.

- Carrigan, M. (2015). "Professors are really like small business owners". *Mark Carrigan's Digital Sociology Blog*, April 17, 2015. Ανακτήθηκε 23-2-2016 από <http://markcarrigan.net/2015/04/17/president-of-imperial-college-london-professorsare-really-like-small-business-owners/>.
- Castree N. (2006). "From neoliberalism to neoliberalization". *Environment and Planning*, v.38, pp 1-6.
- Castree NI and M. Sparke. (2000). "Professional geography and the corporatization of the university: experiences, evaluations and engagements". *Antipode*, 32(3): 222-229.
- Davies R. (2017). "Truth Decay: Philanthropy and the battle against misinformation and 'fake news'". Ανακτήθηκε από <https://givingthought.org/2017/01/30/truth-decay-philanthropy-and-the-battle-against-misinformation-and-fake-news>, την 14/11/2017.
- Foucault, M. (2008). *The birth of biopolitics: Lectures at the College de France, 1978-1979*, trans. Graham Burchell. New York: Palgrave Macmillan.
- Giroux, H. (2002). "Neoliberalism, Corporate Culture, and the Promise of Higher Education: The University as a Democratic Public Sphere". *Harvard Educational Review*. 72, (4): 425-464.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action, Reason and the rationalisation of society* (v.1 & v. 2), Oxford: Polity Press.
- HEPNET. (2011). *Study of the Greek Higher Education*. [on line] Available: <http://hepnet.upatras.gr/>. [Ανακτήθηκε 24/12/2017].
- Καμαριανός Ι. και Γούγα Γ. (2016), "Αμφιθέατρο υπό κρίση: Η υπό οικονομική κρίση ρύθμιση του χώρου της Ελληνικής Ανώτατης Εκπαίδευσης", στο Σ. Κονιόρδος (επιμ.), *Πρακτικά του Πέμπτου Συνεδρίου της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας*, Αθήνα, σσ. 199-208.
- Keyes R. (2004). *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*. N.Y.: St. Martin's Press.

- Κλάδης, Δ. (2014). Μεταρρυθμίσεις και αντιμεταρρυθμίσεις στα ελληνικά πανεπιστήμια (1974 -2014). Συνδέοντας την πολιτική με τις κοινωνικές δυναμικές. *Academia*. 4, (1): 154-199.
- Κλάδης, Δ. (2012). Διοίκηση των πανεπιστημίων. Δημοκρατία ή/και Αποτελεσματικότητα. *Academia*. 2, (1): 6-29.
- Κλάδης Δ., Ξ. Κοντιάδης και Γ. Πανούσης (επιμ.). (2006) *Η Μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κονιόρδος Σ., Γ. Καμαριανός, Κ. Τσιούμης, Α. Χριστοδούλου, Π. Πανδής & Χ. Ζάγκος. (2016). Οι Neets στην Ελλάδα: Κοινωνικά χαρακτηριστικά, εκπαίδευση και προφίλ δεξιοτήτων. Στο Ν. Παπαδάκης Ν., Κυρίδης Α. & Φωτόπουλος Ν. (2016). (επιμ.). *Νέα Γενιά και Neets στην Ελλάδα της Κρίσης. Οι επείγουσες διαστάσεις του προβλήματος*. Αθήνα: Σιδέρης, σσ. 109 – 138.
- Kirpianos P., I. Kamarianos, G. Stamelos and St. Balias. (2011). “Market and the higher european educational policies: when the markets fail-the case of Greece”. *Revista Educação Skepsis*, n. 2, (I) <http://academiaskepsis.org/revistaEducacao.html>.
- Keyes R. (2004). *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*. N.Y.:St. Martin's Press.
- Κυπριανός Π. (2016). *Η μαγεία του Πτυχίου . Πανεπιστήμια, απόφοιτοι, κοινωνικές τροχιές (1837-2015)*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Κυπριανός Π. (1987). *Δημόσιο Ενδιαφέρον και Κοινωνική Αξία της Πολιτικής*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Larner W. and R. Le Heron. (2005). “Neo-liberalizing spaces and subjectivities: reinventing New Zealand universities”. *Organization* 12(6): 843-862.
- Olssen M. and M. A. Peters. (2005). “Neoliberalism, Higher Education and the Knowledge Economy: From the Free Market to Knowledge Capitalism”. *Journal of Education Policy*. 20.3 (2005): 313–345.
- Scott P & Shirley V. (1999). “The Academic as Service Provider: is the customer 'always right?'”. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 21 (2): 193 – 202.
- Scott, P. (1995). *The Meaning of Mass Higher Education*. Buckingham: Open University Press.

Scott, P. (2000). *Higher Education Re-formed*. London: Falmer Press.

Staats J.L. (2004). “Habermas and Democratic Theory: The Threat To Democracy of Unchecked Corporate Power”. *Political research Quaterly*. 57 (4): 585-594.

Stamelos G., & A. Kavasakalis (2015). Higher Education Governance across Nations: The Case of Greece. In Joshi K.M., S. Paivandi. *Global Higher Education: Issues in Governance*. Delhi: B.R. Publishing Corporation: 34-62.

Σταμέλος Γ. (2013). *Η εμπορευματοποίηση της Ανώτατης Εκπαίδευσης και η Gatts*. [on line]. Available: [www. Hepnet. upatras.gr /μελέτη 7](http://www.Hepnet.upatras.gr/μελέτη_7). [Ανακτήθηκε 21/7/2017].